

Editor: Vasile Burlui

Redactor: Cristina Irimia

Tehnoredactor & coperta: Paul Gorban

Pregătire de tipar: Cornel Dulceanu

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
NDHLOVU, CHARLES

Manual de teologie comunicațională, Charles Ndhlovu -
Iași : Cartea Românească Educațional, 2021.

ISBN 978-606-057-111-7

I. Irimia, Cristina (trad.)

1

©Toate drepturile rezervate. Nicio parte a acestei cărți nu
poate fi reprodusă sub nicio formă electronică sau mecanică
fără permisiunea, în scris, a editurii.

CHARLES NDHLOVU

Manual de teologie comunicațională

traducere din limba engleză de Cristina Irimia

CUPRINS

Introducere	5
1. Privire de ansamblu asupra „teologiei comunicaționale”	6
1.1. Comunicarea	6
1.2. Teologia.....	21
1.3. „Teologia comunicațională”	25
1.4. Evoluția „Teologiei comunicaționale” ...	34
2. Teologia comunicațională și interactivitatea	41
3. Comunicarea evangheliilor: teoria „uses and gratification” teoria foloaselor și satisfacției).....	55
4. Cinci modele ale bisericii, din perspectiva teologiei comunicaționale	62
5. Trăsăturile caracteristice ale teologiei comunicaționale.....	65
6. Comunicarea în biserică	80
7. Așteptările mass mediei vis-à-vis de biserică....	85
8. Latura interogativă a teologiei comunicaționale	89
9. Mărturisirea lui Iisus și teoria Lassweliană	95
10. Symbolismul bisericii.....	101
11. Comunicarea și istoria salvării	106
13. Comunicarea de sine a lui Dumnezeu și natura lui Iisus	116
14. Biserica – întrupare a comunicării de sine a lui	

Dumnezeu	120
15. Comunicarea și transcendența absolută.....	125
16. Teologia comunicațională și cristologia transcendentală	131
17. Teoriile lui Denis McQuail, Sven Windahl și F.X. Dance și teologia comunicațională	136
18. Comunicarea Cuvântului Domnului.....	144
20. Comunicarea de sine a lui Dumnezeu cu Maria.	155
21. Comunicarea de sine a lui Dumnezeu în istorie	159
22. Comunicarea de sine a lui Dumnezeu și „libertatea libertății”	162
23. Irevocabilitatea comunicării de sine a lui Dumnezeu	167
24. Latina - lingua ecclesiae.....	171
25. Logosul – comunicarea Tatălui	175
26. Comunicarea din perspectivă maréchalian- kantiană	180
27. Dumnezeu cel nenumit.....	186
28. Comunicarea originară, transcendentală și istorică a mesajului	192
29. Înțelegerea umană și comunicarea de sine a lui Dumnezeu	200
30. Personalitatea și auto-interogarea	206
31. Ființarea, ontologia fenomenologică și comunicarea	209
32. Răspunsul la comunicarea de sine a lui Dumnezeu în grație	219
33. Comunicarea sacramentală și <i>dei verbum</i>	224
34. Supranaturalul și manifestarea grației în teologia comunicațională	229

35. Simbolurile care ne înconjoară.....	234
36. Simbolurile care ne ajută să înțelegem.....	240
37. Comunicarea de sine categorială și transcendentală a lui Dumnezeu	245
38. Biserica - continuatoarea comunicării de sine a lui Dumnezeu.....	250
39. Comunicarea eucaristică.....	253
40. Istoria revelației și comunicarea de sine a lui Dumnezeu	257
41. Încarnarea și comunicarea de sine a lui Dumnezeu	260
42. Cunoașterea și comunicarea lui/ despre dumnezeu	265
43. Comunicarea escatologică	270
44. Exemple de teologie comunicațională. Teologia comunicațională a lui Karl Rahner	281
45. Fundamentele teologiei comunicaționale a lui karl rahner	284
Concluzii.....	296

1. PRIVIRE DE ANSAMBLU ASUPRA „TEOLOGIEI COMUNICAȚIONALE”

Pentru o corectă înțelegere a Teologiei Comunicaționale, trei teme importante trebuie avute în vedere, mai precis Comunicarea, Teologia și „Teologia Comunicațională”.

1.1. Comunicarea

Din punct de vedere etimologic, termenul comunicare derivă din verbul *communicare*, care înseamnă *a comunica*, dar se poate raporta și la expresiile *actio communicandi* sau *partecipatio*, astfel că, prin extensie, termenul poate desemna nu doar acțiunea celui care comunică dar și *id quod communicatur*, adică și obiectul despre care se comunică.¹

Termenul *communicare* derivă în principal din *communio*, sau *communicatio*, care exprimă transmiterea gândurilor și sentimentelor prin intermediul cuvintelor scrise sau rostite. Rădăcina termenului „comunicare” este *com-munis*, sau cuvintele grecești *koinonia* sau *koinós*, care înseamnă comuniune și/sau împărtășirea a ceva comun,

¹ Cf. Remo BRACCHI, *Comunicazione (etimologia)*, în Franco LEVER - Pier Cesare RIVOLTELLA - Adriano ZANACCHI (Edd.), *La comunicazione. Dizionario di scienze e tecniche*, Roma, ELLEDICI-RAI-ERI-LAS, 2002, 252.

spre deosebire de *proprius*, care exprimă ceva ce aparține cuiva și exclusiv lui. În timp, verbul *com-mun-icare* a fost preluat de Biserica Catolică cu semnificația: împărtășirea comuniunii sau participarea la Cuminecătură, pe când verbul *ex-communicare* definea excluderea unei persoane de la Cuminecătură.²

Specialiștii în știința comunicării nu au ajuns încă la un acord privind o unică definiție a comunicării, și aceasta din cauza largii palete de forme și tipuri de relații umane, clasificabile în funcție de științele „comunicării”. De exemplu, există două tipuri de comunicare, și anume: verbală și non-verbală. La rândul ei, comunicarea verbală este divizată în două alte tipuri: vorbită și scrisă. Comunicarea non-verbală include o listă cu numeroase interacțiuni non-verbale, cum ar fi: cinetica, caracteristicile fizice, atingerea, apropierea, artefactele, mediul înconjurător. Unii ar include aici chiar și comunicarea simbolică, raportându-se la obiecte materiale, obiceiuri și ritualuri înțelese ca semne și simboluri prin intermediul cărora oamenii transmit o anumită semnificație.³

Comunicarea mai poate fi clasificată pornind de la formele de comunicare ce au în vedere numărul de persoane implicate în procesul de comunicare. Astfel, există comunicarea intra-personală sau vorbitul cu tine însuși, comunicarea interpersonală,⁴ comunicarea de

² Cf. BRACCHI, *Comunicazione (etimologia)*, 252-253.

³ Cf. Franco LEVER - Pier Cesare RIVOLTELLA - Adriano ZANACCHI, *Comunicazione*, în Franco LEVER - Pier Cesare RIVOLTELLA - Adriano ZANACCHI (Ed.), *La comunicazione. Dizionario di scienze e tecniche*, Roma, ELLEDICI-RAI-ERI-LAS, 2002, 255.

⁴ Cf. B. M. BERCHMANS, *Comunicazione interpersonale*, în Franco LEVER - Pier Cesare RIVOLTELLA - Adriano

grup, comunicarea interculturală, mass media, social media și convergence media. Mai mult decât atât, dacă luăm în considerare mijloacele media prin care se desfășoară comunicarea, istoria lor ne dezvăluie numeroase schimbări aduse de inovațiile tehnologice, de la apariția lor până în zilele noastre, și anume: limbajul trupului, dansul,⁵ muzica,⁶ teatrul, arta, limba, oralitatea, cultura generală, transporturile, serviciile poștale, telegraful, telefonul, fotografia, filmul, mijloacele digitale, website-urile, social media, print media, radioul și televiziunea.⁷

În consecință, vastitatea câmpului comunicațional îngreunează mult elaborarea unei definiții unice a comunicării. De aceea, nu este deloc surprinzător că dicționarul Facultății de Științe ale Comunicării sociale de la Universitatea Pontificală Saleziană, *La comunicazione. Dizionario di scienze e tecniche*,⁸ nu oferă o definiție, ci doar enunță că termenul *comunicare* în accepția sa uzuală a

---

ZANACCHI (Eds.), *La comunicazione. Dizionario di scienze e tecniche*, Roma, ELLEDICI-RAI-ERI-LAS, 2002, 290.

⁵ Cf. Tadeusz LEWISKI, *Danza*, în Franco LEVER - Pier Cesare RIVOLTELLA - Adriano ZANACCHI (Eds.), *La comunicazione. Dizionario di scienze e tecniche*, Roma, ELLEDICI-RAI-ERI-LAS, 2002, 346-347.

⁶ Cf. G. STEFANI, *Musica e comunicazione*, în Franco LEVER - Pier Cesare RIVOLTELLA - Adriano ZANACCHI (Eds.), *La comunicazione. Dizionario di scienze e tecniche*, Roma, ELLEDICI-RAI-ERI-LAS, 2002, 786-790.

⁷ Cf. F. COLOMBO, *Mass media*, în Franco LEVER - Pier Cesare RIVOLTELLA - Adriano ZANACCHI (Eds.), *La comunicazione. Dizionario di scienze e tecniche*, Roma, ELLEDICI-RAI-ERI-LAS, 2002, 718-719.

⁸ Cf. Franco LEVER - Pier Cesare RIVOLTELLA - Adriano ZANACCHI (Eds.), *La comunicazione. Dizionario di scienze e tecniche*, Roma, ELLEDICI-RAI-ERI-LAS, 2002.

devenit modă, astfel că aproape putem afirma: „*tutto è comunicazione*”.⁹

Totuși, opinia lui John Fiske este că, în studiul comunicării, există două mari școli. Prima, numită școală *proces*, tratează domeniile științelor sociale, ale psihologiei și sociologiei. Această școală vede comunicarea drept:

Transmitere de mesaje. Ea analizează modul în care expeditorii și destinatarii codifică și decodifică mesajele, și modul în care transmițătorii utilizează canalele și mijloacele media de comunicare, urmărind în același timp aspecte legate de eficiența și precizia mesajelor. Acest curent consideră comunicarea un proces prin care o persoană influențează comportamentul sau starea de spirit a alteia. Dacă efectul obținut diferă sau este mai slab decât s-a intenționat, atunci vorbim de eșecul comunicării, ceea ce înseamnă să reconsiderăm etapele procesului, pentru a descoperi unde s-a produs defecțiunea. Pentru conformitate, voi numi acest curent: școala *proces*.¹⁰

A doua școală, numită școala semiotică, consideră comunicarea drept operațiunea de producere și de schimb reciproc a sensurilor, obiectivul ei prim fiind de a analiza modul în care oamenii interacționează cu mesajele și textele pentru a produce sensuri. În egală măsură, școala semiotică analizează rolul pe care îl joacă textele în diverse culturi. Așadar, semnificația termenului sau a mesajului depinde de cultura fiecăruia. Metoda aplicată de școala semiotică, preluată din știința cu același nume, se referă la studiul semnelor și al semnificației lor, din

---

⁹ LEVER - RIVOLTELLA - ZANACCHI, *Comunicazione*, 255.

¹⁰ John FISKE, *Introduction to communication studies*, New York, Routledge, 1990, 2.

punctul de vedere lingvistic și artistic al subiecților implicați în comunicare. Spre deosebire de școala proces, care tratează în general acte de comunicare, școala semiotică abordează mecanismele comunicării, care ar putea fi opere de artă, simboluri și imagini. Totuși, ambele școli consideră comunicarea o interacțiune socială desfășurată prin schimb de mesaje. Școala proces analizează efectele interacțiunii sociale în urma căreia, prin relaționare, oamenii pot influența comportamentul, emoțiile și starea de spirit ale celorlalți. Școala semiotică consideră interacțiunea socială drept „ceea ce reprezintă un individ ca membru a unei anumite culturi sau societăți”.¹¹

În acest mod, comunicarea prin interacțiunea socială a mesajelor contribuie la crearea sentimentului de apartenență la și de identificare cu un grup de oameni. De exemplu, „adolescenții cărora le palce muzica rock își exprimă identitatea de membri ai unei subculturi și astfel interacționează, chiar dacă indirect, cu ceilalți membri ai societății lor”.¹²

Cât privește procesele și teoriile comunicării, pot fi avute în vedere nenumărate modele de comunicare, identificate de specialiștii domeniului. În cartea lor apărută în 1982, intitulată *Communication models*, Denis McQuail și Sven Windahl descriu trei modele de comunicare în masă, începând cu formula lansată de Harold Lasswell în 1948, până la modelele Comunicării Convergente și Transnaționale din 1993. Modelul lui Lasswell descrie comunicarea drept transmiterea lineară a unui mesaj cu ajutorul bine-cunoscutei formule: “Cine, ce spune, pe ce canale, cui, cu ce efect”.¹³

¹¹ FISKE, *Introduction to communication studies*, 2-3.

¹² FISKE, *Introduction to communication studies*, 3.

¹³ LEVER - RIVOLTELLA - ZANACCHI, *Comunicazione*, 265.

Un asemenea model funcționează bine, de exemplu, într-un sistem telefonic linear, dar nu este la fel de potrivit pentru a descrie comunicarea orală extrem de nuanțată dintr-un sat tribal în care Marele Șef transmite cultura ereditară a tribului său prin intermediul poveștilor, dansului și a ritualurilor care provoacă participarea activă a ascultătorilor – o realitate pe care James Carey a avut-o foarte serios în vedere atunci când a dat definiția comunicării. Tocmai de aceea, pentru Carey a fost foarte important să abordeze comunicarea din perspectivă ritualică și nu doar din punct de vedere tehnic. Perspectiva ritualică asupra comunicării se asociază cu termeni precum: împărtășire, participare, asociere și întovărășire. Putem adăuga aici și sentimentul de comunitate, comuniune și credință comună. Toți acești termeni aparțin conceptului de comunicare. Obiectivul perspectivei ritualice asupra comunicării nu este transmiterea de mesaje dintr-un loc în altul, ci „întreținerea idealurilor comunitare, [ceea ce] va asigura ordinea simbolică a lucrurilor și va funcționa ca semn al unui proces social în continuă desfășurare”.¹⁴

Mai putem adăuga aici faptul că procesul de comunicare construiește *ființa umană*, reprezentând dimensiunea specifică și *ontologică* a omului. Omul se naște din comuniunea dintre bărbat și femeie, și crește înconjurat de iubire. Capacitățile sale cognitive îi deschid mintea către *curiozitate*, *descoperire* și *îndoială*, netezindu-i drumul către articularea *limbajului*, *gândurilor*, *interpretării* și *dialogului*. În acest mod, a comunica înseamnă a împărtăși cu ceilalți modul propriu de interpretare a celor văzute și de a te forma prin interacțiune, prin prezență și

¹⁴ James CAREY, *A cultural approach to communication*, http://web.mit.edu/211.432/www/readings/Carey_CulturalApproachCommunication.pdf, (20.02.2016) 18-19.

prin participare. De aceea, putem spune că procesul de comunicare este ceea ce esențialmente definește ființa umană din perspectivă existențială drept „*homo sapiens è homo communicans*”.¹⁵

Mai mult încă, comunicarea reprezintă un *schimb simbolic* prin intermediul căruia doi subiecți se angajează într-o activitate constructivă și creativă. Nu există nici o asimetrie între expeditor și destinatar, există în schimb o *reciprocitate* în care ambii sunt agenți activi în procesul de comunicare, care presupune nu doar producerea și transmiterea mesajului ci și *construirea semnificației* și *conservarea memoriei* de-a lungul generațiilor. Prin urmare, omul ia parte la revitalizarea creației prin cultura în care trăiește și pe care o transformă. În egală măsură, el revitalizează creația prin contextul în care trăiește.¹⁶

Merită amintit aici faptul că, încă în anul 1970, Frank E. X. Dance a publicat, în *The Journal of Communication*, un articol intitulat „Conceptul de comunicare”.¹⁷ În contextul prezentei analize, acest articol este important, pentru că vom utiliza conceptele despre comunicare ale lui Dance atunci când vom discuta teologia lui Rahner.

Putem, însă, observa deja că acest articol propune definiții diferite, oferite de diverși autori, pentru termenul *comunicare*. Dance a examinat „numeroasele definiții ale *comunicării* în lumina semnificației de *concept* așa cum se reflectă acesta în literatura dedicată filozofiei științei, iar

¹⁵ LEVER - RIVOLTELLA - ZANACCHI, *Comunicazione*, 269.

¹⁶ Cf. LEVER - RIVOLTELLA - ZANACCHI, *Comunicazione*, 267-269.

¹⁷ Cf. Frank E. X DANCE, *The “Concept” of Communication*, în “The Journal of Communication”, 20 (1970) 201-210.

analiza sa a produs 15 teme principale legate de definiții”.¹⁸

Obiectivul principal al prezentului eseu este de a examina numeroasele definiții ale *comunicării* în lumina semnificației de *concept*, așa cum se reflectă acesta în literatura dedicată filozofiei științei. Un posibil rezultat al unei astfel de examinări ar fi descoperirea componentelor esențiale ale conceptului de comunicare, așa cum sunt reflectate în definiții. Un al doilea, deși mai puțin plauzibil rezultat ar fi sinteza tuturor componentelor într-o singură definiție a conceptului de comunicare. Orice concept este rezultatul unei operații mentale generalizatoare. Sezizarea inițială și perceperea acțiunilor individuale sau a realităților conduce la gruparea perceptelor și la înregistrarea unui astfel de grup. Gruparea include conceptul și numele, sau „termenul”, oferind astfel o etichetă unui concept specific. Orice concept este o imagine mentală generică extrasă din percepțe, bazată, în general, pe un proces la origine inductiv, cu rădăcini în realitatea obiectivă.¹⁹

Pentru Dance, o serie de concepte – de exemplu: *afine, hrană, culoare, nori, tunet, sănătate*, sunt concepte extrem de comune și de banale, utilizate supărător de des în viața de zi cu zi. Există însă și concepte extraordinare sau științifice, care necesită o structurare cognitivă a experiențelor trăite și care „trebuie *potrivite*, cum s-ar spune. Acestea pot fi sesizate doar printr-o analiză mai subtilă și mai complicată a naturii, a omului și a societății decât se obișnuiește în viața de zi cu zi. [...] Termeni

¹⁸ DANCE, *The “Concept” of Communication*, 201.

¹⁹ DANCE, *The “Concept” of Communication*, 202.

precum *masă și momentum*, *IQ și grup primar*, *anomie și reprimare [...]*.”²⁰

Ceea ce rămâne însă definitoriu în privința conceptelor ordinare sau extraordinare este faptul că ele trebuie să fie obiective, să corespundă experienței trăite și să fie logice. Același principiu poate fi aplicat și conceptelor privind comunicarea, care trebuie și ele să fie logice, bazate pe experiență și obiective.²¹

Dance a observat că comunicarea se referă la *simboluri*, sau la forme *verbale* și la *discursuri*.²² În opinia sa, „comunicarea reprezintă un schimb verbal de gânduri sau idei”.²³ Prin aceasta, comunicarea crează *înțelegere*²⁴ și, din această perspectivă, „comunicarea este procesul prin care îi înțelegem pe ceilalți, și prin care ne străduim să fim înțeleși de aceștia. Este vorba de un schimb și de un transfer în permanentă schimbare ca răspuns la situația pe care o trăim”.²⁵

Alte elemente importante ale comunicării sunt *interacțiunea*, *relaționarea* și *procesul social*.²⁶ În sprijinul acestei afirmații, Dance citează faptul că „interacțiunea, chiar la nivel strict biologic, este tot un tip de comunicare; altfel, nici una din acțiunile cele mai banale nu ar putea avea loc”.²⁷

²⁰ DANCE, *The “Concept” of Communication*, 203.

²¹ Cf. DANCE, *The “Concept” of Communication*, 202-204.

²² Cf. DANCE, *The “Concept” of Communication*, 204.

²³ John B. Hoben, *English communication at Colgate re-examined*, în “The Journal of Communication”, 4 (1954) 77.

²⁴ Cf. DANCE, *The “Concept” of Communication*, 204.

²⁵ Martin P. ANDERSEN, *What is communication*, în “The Journal of communication,” 9 (1959) 5.

²⁶ Cf. DANCE, *The “Concept” of Communication*, 204.

²⁷ George Herbert MEAD, *Mind, self, and society*, în Leonard BROOM – Philip SELZNIK (Eds.), “Sociology,” New York, Harper and Row, 1963³, 107.

De asemenea, comunicarea „se mai produce și din nevoia de a reduce nesiguranța, de a acționa efectiv, de a și apăra ego-ul”.²⁸ În acest context, Dance susține că *reducerea incertitudinii* reprezintă un concept important al comunicării.²⁹

Tot Dance consideră că comunicarea este în egală măsură și un *proces*³⁰, odată ce el presupune „transmiterea de informații, idei, emoții, cunoștințe etc., prin intermediul simbolurilor – cuvinte, imagini, cifre, grafice etc. De fapt, de obicei, comunicarea este *actul* sau procesul de transmitere”.³¹

Un alt concept caracteristic comunicării este cel de *transfer*, *transmitere* și *schimb*.³² În asemenea cazuri, comunicarea se referă la:

ceea ce se transferă, uneori la mijloacele prin care se transferă, uneori la întregul proces. În multe situații, ce se transferă în acest mod continuă să fie împărtășit; dacă eu trimit informații către cineva, asta nu înseamnă că eu nu le mai posed doar fiindcă le mai are și altcineva. Așadar, cuvântul „comunicare” capătă și sensul de participare – și exact în acest sens adepții diferitelor culturi religioase susțin că comunică între ei.³³

²⁸ Dean C. BARNLUND, *Toward a meaning centred philosophy of communication*, în “The Journal of communication,” 12 (1964) 200.

²⁹ Cf. DANCE, *The “Concept” of Communication*, 205.

³⁰ Cf. DANCE, *The “Concept” of Communication*, 205.

³¹ Bernard BERELSON – Gary A. STEINER, *Human behaviour*, New York, Harcourt, Brace and World, 1964, 254.

³² Cf. DANCE, *The “Concept” of Communication*, 205.

³³ A. J. AYER, *What is communication*, în “Studies in communication,” London, Martin Secker and Warburg, 1955, 12.